

Hungarikumok az élelem- termelésben, a környezetgazdálkodásban

Az agrárstratégia folytatódik

A hungarikum fogalmáról • A hungarikum: piackutatás • A hungarikum: termékutatás • A hungarikum-program biodiverzitás-program is • A hungarikum-program a gazdaságpolitikai környezet átalakításának programja is • Környezetgondos és piacorientált polgár nevelése

---

A HUNGARIKUM FOGALMÁRÓL

A tudomány segítése Segíteni. A magyar tudománynak segítenie kell az állam polgárait, hogy a világversenyben nyíló lehetőségeket és kényszereket felismerje, hogy a szállásterülete kínálta termelési adottságokat kihasználhassa, és környezetgazdálkodási kötelezettségeinek eleget tehessen. Az agráriumban élő polgártársainkra különös felelősség hárul: ők nemcsak élelemtermelők, leleményes hasznosítói a Kárpát-medence éghajlati és talajadottságainak, hanem ők a szülőföld természeti értékeinek első számú karbantartói is. És ez mindnyájunk szülőföldje, mindnyájunk életkörnyezete.* Mi egészséges erdőktől, vizektől, pollenfertőzéstől mentes rétektől, domboldalaktól körülvéve szeretnénk életünket leélni. Ezek rendben tartása éppúgy az agrárium „dolgozó”-nak élettevékenysége, mint az egészséges táplálék megtermelése. Az agrárium munkásai világversenyben álló árutermelők, ezzel a magyar adófizetői közösség hasznos tagjai, és ugyanakkor közérdekű tevékenységet végző munkások: természeti környezetünk gondozói. Ezért kap az agrárium szerte a fejlett világban külön támogatást az adófizetői közösségtől.

2001. június 14. Tervezet az akadémiai Nemzeti Stratégiai Kutatások Programjának folytatására az agrárkutatások területén. A 2001-ben indult programot Kovács Ferenc akadémikus, az 1996. évi agrárprogram egyik felelőse vezette.

*1996. december 5. „Agrárium Magyarországon az ezredfordulón. (Az agrárium újraértelmezéséről)”.

Segíteni. Az agrárium ugyanis *nem pusztán* az egyik nemzetgazdasági ágazat a sok közül – az ipar, a kereskedelem, a szolgáltatás mellett. Az agrárium a lokális élőhely – az emberi, növényi, állati élőhely – egyensúlyban tartója is. Az volt mindig a történelem folyamán, de erre a környezetgazdálkodási jelentőségére az emberiség addig nem figyelt fel, amíg fel nem rémlett előtte a környezetpusztítás valóságos réme. Addig csak élelemtermelő munkást láttak a parasztban, nyereséget realizáló közvetítőt a terménykereskedőben. Ma már azonban képesek vagyunk szintézisbe foglalni ember és természet viszonyát. Ma már harmóniát kívánunk teremteni *természeti életkörülményeink* és *termelőtevékenységünk* között. Legalábbis mi, kutatók erre törekszünk.*

*Élelemtermelés
és környezet-
gazdálkodás*

Ez volt az egyik tézisünk 1996 decemberében, amikor a magyar agrárium jövőjéről a Nemzeti Stratégiai Kutatások Programjában eszmecsere-t indítottunk, és egy valóban modern agrárprogram kidolgozását kezdeményeztük. 1997-ben, 1998-ban konferenciák, tanulmánykötetek adtak helyzetjelentést a magyarországi agrárium termelési ágazatairól – kertészetről, állattenyésztésről, erdőgazdálkodásról stb. –, egy új agrárstratégia tudományos megalapozási lehetőségéről, az élelemtermelés minőségi követelményeiről.** Ennek folytatásaként kívánjuk elindítani az ún. „hungarikum-programot”: vagyis a *honi növényi és állati termékek kataszteréből kiválogatni azokat, amelyek a helyi éghajlati, vízrajzi és talajadottságok között kiemelt figyelmet érdemelnek*, amelyekkel a kinyíló világpiacon versenyben maradási esélyünk van, vagy amelyek megőrzése – egyediségük miatt – a helyi adófizetői közösség feladata. (Ez feladat, amennyiben a biodiverzitás világprogramját a magyar állam magára nézve kötelezőnek tartja.)

*A stratégiai
kutatások
mérlege*

A hungarikum-program a tudományos világ *segítség-programja* az agráriumban dolgozók részére. (Megjegyzendő, hogy valójában az egész Nemzeti Stratégiai Kutatások Programja hasonló jellegű: a politikában, az iparban, a közlekedésben, a kereskedelemben, a szolgáltató és kulturális intézményrendszerben tevékenykedők számára dolgoz ki alternatívákat.)*** A hungarikum-program: 1. *piackutatás*, 2. *termékkutatás*, 3. *a biodiverzitás Kárpát-medencei kötelezettségeinek feltárása*, 4. *a gazdaságpolitikai környezet adottságainak kutatása*. És végül – 5. pontként – a hungarikum-program az állampolgári nevelés programja: *piacorientált* és egyben *környezetgondos magatartásra* kívánja ösztönözni és nevelni a magyar agráriumban élő polgártársainkat.

*Segítség-
program*

* 1998. január 3–4. „Korunk tudományáról. (Naplójegyzet az »új szintézis«-ról)».

** 2001. június 12. „Az akadémiai Nemzeti Stratégiai Kutatások hozadéka”.

*** 1996. szeptember 10. „Magyarország az ezredfordulón. (Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián)».

AZ AGRÁRIUMPROGRAM TANULSÁGAI

Az agrárium Magyarországon a politikai és a szakmai viták középpontjába került az elmúlt esztendőben. Az európai – és a világ gazdasági szintű – integráció küszöbén álló Magyarországnak világos elképzelésekkel kell rendelkeznie arról: mi legyen a Kárpát-medence természetes környezetének sorsa, hogyan biztosíthatók a nemzetközi normák (fenntartható fejlődés, biodiverzitás) a környezet-megtartás-környezetgazdálkodás területén; világos stratégiával kell rendelkezni arról, hogy a helyi lakosság gazdálkodási kultúrájában milyen szerepet játszhat az élelemtermelés és általában az agráriumhoz kötődő gazdálkodás.

Jól döntött tehát az MTA Stratégiai Kutatások Programtanácsa 1996 őszén, amikor a magyar agrárium kérdéseit két alprogram keretében is tárgyalni kívánta: 1. Az agrártermelés tudományos alapozása, 2. A minőség dimenziói az agrárgazdaságban. Elkészültek az 1997–98–99. év zárótanulmányai, több tucat vita, konferencia eredményeinek összegzéseként. Világossá vált – legalábbis számunkra, a viták követői és a tanulmányok olvasói számára – a következő:

1. *Az agrárium értelmezésében* radikális változásra van szükség. Az agrárium az élelemtermelés mellett mindinkább a környezet-, illetve természetgazdálkodást jelenti. Jelenti a szántóföld, az erdő, mező, sőt vizeink egyensúlyban tartását, a biodiverzitás biztosítását. A foglalkoztatott munkaerő, költségvetés-ráfordítás arányaiban is meg kell mutatkoznia e változásnak.

2. *Irány a minőség.* Csakis a minőségi termékekkel lehetünk versenyképesek a piacon, és a lakosság életminőségének javítása is a minőségorientált agrártermékeket kívánja. Az állami támogatásban is érvényre kell ennek jutnia. A mennyiségi termelésről (1970–80-as évek) átállás a minőségközpontú és fogyasztóorientált mezőgazdasági termelésre. Mindezt csak akkor érhetjük el, ha általánossá válik agrárszakembereink, de a termelők között is egy, az egész termelési folyamatot nyomon követő és azt átlátó szemlélet.

3. *A kitörési pontokat világosan megfogalmazni.* Ezek körvonalai a stratégiai kutatások nyomán az 1997–99 közötti időszakban már látszanak. Részletes programjaik kidolgozása 2000–2002 között történhet meg. Állattenyésztésben a hungarikumok (pulyka, kacska, liba, nyúl, bizonyos halfajták, a vad); növénytermesztésben a modern étkezéshez szükséges termékek; környezetgazdálkodásban a mezők, legelők, erdők, vizek kihasználása és rendben tartása.

4. *Az emberi tényező fontossága:* a megfelelő szintű általános iskolai és szakoktatási rendszer a vidéki régiókban; a megfelelő elméleti színvonalú felsőfokú mezőgazdasági szakképzés további erősítése; az agrárium szempontjának a megjelenítése az általános műveltségben és az oktatásban (mind a természettudományos, mind pedig a humán irányú oktatásban).

G. F.

Forrás: *Ezredforduló, 2000/1.*

A HUNGARIKUM: PIACKUTATÁS

A piac: a fogyasztói igény közvetítése Termelni mindenki tud – eladni kevesebben. A történelem kutatásából származó következtetésünk ez. Technika- és természettörténeti tanulmányaink hívják fel erre a figyelmet: először kellett az „igény” egy

termékre, azután kezdődik az üzemszerű termelés. Jelentkezhetett ez az igény közvetlenül a *fogyasztók* révén (az ősi társadalmakban), és jelentkezhetett ez a fogyasztói igényt felmérő *kereskedő* révén. (Az is a közfelfogás hiányossága, hogy a kereskedőben nem látja a „piackutatót”. A kereskedő nemcsak felvásárló, nemcsak a piaci hasznot számítani és terméket eladni képes személy, hanem a fogyasztói igényeket felmérő „piackutató” is. Sajnos, erre gazdaságtörténeteink sem hívják fel a figyelmet.) Addig nincs eredményes magyar termelői társadalom, amíg nem alakul ki a *magyar közvetítő kereskedőréteg*. Ez a réteg csak a privát gazdaságból nőhet ki. Az államnak adó- és egyéb kedvezményekkel kellene segítenie azokat a kereskedőcégeket, amelyek az itthon termelt cikkeket a világpiac felé közvetítik.

*A közvetítő
kereskedő*

A hungarikum-program azon termékek *világpiacának* kutatását sürgeti, amelyek speciálisan itt, a Kárpát-medencében, a helyi éghajlati, talajviszonyokra és termelési hagyományokra alapozódhatnak. Ha ez sikertelen, akkor agrártermékeink csak itthon lesznek „világhírűek” (vagy esetleg az egyre csökkenő-kihaló külföldi magyarság körében, mint pl. New Yorkban a magyar specialitásokat árusító „paprikás Weisz” stb.)

*Éghajlat, talaj
és termelési
hagyomány*

Negyven év örökségét felszámolni nagyon nehéz. Magyarország 1945 (1949) után betagozódott a szovjet piacba, s ez meghatározta mind az egyes emberek termelési és életcéljait, mind a nagy termelői egységek hosszú távú terveit. A növénytermesztésben és az állattenyésztésben is. Betagozódás volt a *termékek* területén: Moszkva piacán a hungarikumot a bábolnai csirke, a szabolcsi alma, a tokaji, illetve egri és badacsonyi bor jelentette. No és az olcsó, alacsony maligánfokú alföldi bor mint pezsgő-alapanyag a „sampanszkojé”-hoz, illetve „igrisztojé”-hoz.

*A szovjet piac
hatása*

Az állam nemzetközi betagozódása meghatározta a termelés *minőségi* követelményeit is. (Azaz a termelés, tenyésztés módszereit is.) Az alacsony igényű szovjet piacon „mindent” el lehetett adni. Ott nem volt verseny. Miközben Nyugaton az 1950-es évektől élelemminőségi forradalom zajlik le, addig a magyar agrártermékek minősége vagy megáll az 1945. évi szinten, vagy visszafejlődik. A mennyiségi tényező dominál. Amíg Nyugaton a termelési körülmények higiéniéje, a biztonságos és tetszetős csomagolás kerül középpontba, addig Magyarországon alig ismerik ezeket a követelményeket.

Folytathatnánk még azon hatások sorát, amelyek a szovjet piacba tagozódásunk idején átalakították a magyar agrárium termelési struktúráját, sőt a benne élők gondolkodását. Azt is mondhatnánk: 1949–90 között más volt az igény, más termékeket fejlesztettek hungarikummá, mint ma, 1990 után ez szükségesnek látszik. Vagyis a *hungarikum nagyon is kor- és piacmeghatározott*.

*Változó
hungarikumok*

A HUNGARIKUM: TERMÉKKUTATÁS

- Lokális körülmények* Mi termelhető a lokális természeti körülmények között, és mennyire élnek az agrárium művelői ezekkel a lehetőségekkel? S mi az oka, ha nem használják ki a helyi adottságokat? Hogyan lehetne ráirányítani a figyelmet a fogyasztói piac igénye és a helyi adottságok összhangjára?
- Siska-disznó, mangalica* A „hungarikum”, azaz a sajátosan itt előállított termékek köre minden korszakban más és más volt. A termékváltás történelmileg változott. A makkoltatásra szorított Siska-disznót, az őshonos bakonyi és szalontai sertést felváltotta a mangalica (1830-as évek), amely az ipari-nagyvárosi társadalom részéről jelentkező új igény, a tömegétkeztetés alapja lett a zsíros, szaftos ételekkel, a jó ízű gabonatermékekkel, illetve a burgonyával a Kárpát-medencében. A 19. századi vízlecsapolások nyomán összezsugorodott a hal, a csík, a folyami kagyló, a teknős és egyéb vízi élőlények fogyasztása. Az urbanizáció, a szállítás, tárolás fejlődése – és az egészséges életmód igényének megjelenése – folytán nőtt a tejfogyasztás, ami magával hozta a magyar tarka tehén, az igazán jól tejelő húsmarha kitenyésztését. Azaz a szimentáliak behozatalával, keresztezésével kialakult a 19–20. század tarka marha hungarikuma. (És visszaszorult az ősi szürke marha.) De ugyanez történik a juh- és a lótenyésztésben. A nagy szállítási távolságok és a nehéz kocsik vontatása visszaszorítja a kis termető, régi magyar ló tenyésztését, és hozza többek között az erős muraközi fajtát. A finom gyapjútermékek iránti igény hozatja Magyarországra a ma már legnagyobb létszámú hazai juhajtát, a merinói juhot. A hungarikumnak minősíthető termékek jegyzéke tehát változhat. Minden kor, minden új közlés és közigeny más és más *termékstruktúrát* alakít ki.
- Szürke marha és magyar tarka* Fiatal értelmiségiként, az 1980-as években, megismerve a Kárpát-medence egészségügyi térképét, biztosak voltunk abban például, hogy a koleszterindús húsfajták helyett koleszterinszegény húsból kell majd a jövőben kielégíteni az állati fehérje iránti szükségleteinket. Megalakítva a Magyar Konyha Barátainak Egyesületét, 1997-ben a „magyar pulyka”-program mellett kezdtünk agitálni, miután tanulmányoztuk a világ különböző területein tenyésztett pulykákról szóló szakirodalmat, s tudtuk a történelemből, hogy a 19. században az Alföldről szállítottak pulykát – friss dióval, gesztenyével etetve az utolsó hónapban – a karácsonyi angol piacra. El is készítettük – vázlatosan – szakácskönyvünket, benne a magyar zöldegekkel és a magyar ízlésvilághoz igazított pulykareceptekkel. Azután megtette a magáét a spontán kereslet: rövid időn belül megjelent a pulykakolbász, füstölt comb, gombás pulyka, vaddal együtt főzött pulykaleves, pulykabrassói, sőt a mi konyhánkban a pulykahúsból készült töltöttkáposzta. A pulyka hódít a magyar konyhában. És a pulyka, nagy tömege, olcsósága folytán, kezd népeledellé is válni a rend-
- A merinói juh*
- A „magyar pulyka”*

szerváltás után egyre szélesebb szegényebb rétegek körében. (Igaz, hogy itt is szigorú minőség-ellenőrzésre lenne szükség!) Na és a folyamihal-fogyasztás! A szálkás halaktól való idegenkedés leküzdhető a feldolgozás fejlesztése révén. Természetesen a jó pontyfiléhez nem lehetne 2-3 nyaras állatokat a piacra dobni, hanem csak 5-6 éves állatok filéjét. Különbözőben a termék nem lesz versenyképes a tengeri halakkal. És valamit tenni kell az alföldi (hortobágyi) halgazdaságokkal is, mert pontyaik lassan elcsúsznak és zsírosak lesznek. (Máris azok.) Remény van arra, hogy az új Tisza-program visszahozza a hungarikumok közé a folyami kagylót, fejlődik majd a harcsa- és kecsesetenyészet (mozgó vízben), s lehet, hogy húsz éven belül – ha a hegyi vízrendszer kihasználása is megtörténik – a lazac, a pisztráng is besorolódik a hungarikumok közé.*

Folyami halaink

Új Tisza-program

Az Akadémia agrár-, biológus, talajtanos, vízgazdálkodási és közgazdász, táplálék-egészségügyi szakembereinek tehát van tennivalója: helyzetfelmérést végezni, *termelési lehetőségek és fogyasztási igények* összehangját megteremteni. Utána jöhetnek a viták: vajon mit is jelent a hungarikum? Van-e értelme hungarikumról beszélni, hiszen a németek nem beszélnek germanikumról, a spanyolok hispanikumról. Mit jelent az őshonosság stb., stb.?

Szakemberek összefogása

A HUNGARIKUM-PROGRAM BIODIVERZITÁS-PROGRAM IS

Az elmúlt tíz esztendő világtörténelmének egyik legjelentősebb *szel-lemtörténelmi* eredménye a biodiverzitás fogalmának bevezetése. Egyelőre csak tudomásulvételről van inkább szó, mintsem cselekvési programokról a biodiverzitás érdekében. A cselekvési program évtizedek alatt alakulhat csak ki, és azt csak a lokális társadalmak dolgozhatják ki. Pontosabban a lokális társadalmak szakigazgatási, állami és tudományos intézményei.

Lokális programok indítása

Mi a hungarikumba sorolás alapja? Az „*őshonosság*”? Vagy a „*csak nálunk található*”-elv? Melyek a sajátosan magyarországi növény- és állatfajok? Őshonos vagy meghonosodott, de csak nálunk megmaradt növény- és állattakaróról beszéljünk-e? A Kárpát-medencei ősgyep, a rackajuh, a szürke marha „*őshonos*”-nak minősülnek, másutt nincsenek Európában, tehát ezek megőrzése a hungarikum-program része. Ugyanakkor a ciktajuh „*őshonos*”, mivel a 18. századi telepések hozták be Németországból, ott viszont kihalt, egyedül nálunk létezik nagyobb törzsállománya. Melyik a hungarikum? Mire vonatkozik a biodiverzitás védelme? Melyik fajtát kell – akár a helyi adófizetői közösség pénzén is fenntartani? Mindkettőt! (S mi az őshonosság időtartama? Hiszen

„Őshonosság”

* 2000. február 14. „Víztaózás és életmódváltás az Alföldön”.

háziállat-állományunk először a 18. században, majd az ipari-technikai forradalom korában, a 19. században nagyrészt átalakult! Most is átalakulóban van, és reméljük, alakul tovább. Majdnem feledésbe merült növények, állatok termesztését, tenyésztését kezdjük újra, és újabb fajtaikat keresztezünk, nemesítünk. És lehet, hogy ez utóbbiak 20-30 éven belül egyedül Magyarországon lesznek fellelhetők!

*Nemes elvek
és költségvetési
támogatás*

A biodiverzitás elve természetesen nagy terheket ró az állam (vagy az Európai Unió) költségvetésére. A bordeaux-i vörösbor alapanyagát, a szőlő ápolását, sőt termesztési módját (hány szálla és hány rügyre metszenek), de ugyanúgy az osztrák tehénállomány egy részét is a francia, az osztrák állam, illetve az Európai Unió finanszírozza. Vajon a mi kedvünkért hogyan fogják „újrászélelni a tortát”, azaz az EU agrárköltségvetését? Harci kérdés lesz ez holnap az egész unió számára. Nemcsak *nemes elvekért*, hanem pénzért, uniós *agrártámogatásért is folyik már a küzdelem.*

A HUNGARIKUM-PROGRAM A GAZDASÁGPOLITIKAI KÖRNYEZET ÁTALAKÍTÁSÁNAK PROGRAMJA IS

Minden termelési keretet alapvetően határoznak meg *a) a tulajdonviszonyok, b) az infrastruktúra és az értékesítési lehetőségek, valamint c) az állami preferenciák, a támogatásformák.*

*Tulajdon-
viszonyok és
üzemi keretek*

a) A tulajdonviszonyok. Magyarországon 1990-ben ismét ideológiai alapon ment végbe a földtulajdonváltás. Ahogy 1950 után a „szocialista nagy- (és közös) gazdaság”, úgy 1990-ben a „polgári magán- (és kis-) tulajdon” lett a mértékadó. Nem hagyták – sem 1950-ben, sem 1990-ben –, hogy a *termelvény igénye*, illetve a *gazdálkodó tehetsége* és a *piaci kereslet* alakítsák ki a tulajdonkereteket. Ahogy ez a nyugat-európai vidékeken történt. Bizonyos növény- és állatfajok megmaradása hozzákötődik üzemkeretekhez is. Agrárkörökön kívül is köztudott például, hogy mind a juh-, mind a marha-, de ugyanígy a nyúl- vagy baromfitenyésztés hungarikumjai is kimondottan a kis- és középzemhez (persze nem az 1990-es két-három hektárnyi gazdaságokhoz) vannak kötve. S hogy az állattenyésztő kis- és középzem nélkül nincs eredményes réti takarmánygazdálkodás, nincs lokális szerveztrágya-„termelés”, de nincs eredményes környezetvédelem, rét- és erdőgazdálkodás sem, és nincs okos munkaerő-gazdálkodás, nincs decentralizált településpolitikai. Ennek hiányában gazdagodhatnak a nagy ipari központok és a city-értelmiség, de elszegényedik a falusi népesség, elvándorol a vidékről, és nincs környezetgazdálkodás. A helyi település elszegényedik, mert nincs helyi adófizetés. A közösség szétzilálódik, a rétek, határok műveletlenül, paragon maradnak, elfertőződnek. A táj, a vidék áldozatul esik az egyol-

dalúan urbánus modernizáció-elképzelésnek, egy falanszter-elképzelésnek. Kilátástalanságra vezet ez a politika! Ha ez bekövetkezik, akkor az államnak közvetlenül kell finanszíroznia a parlagon álló földek környezetvédelmét, valamint a munka nélkül maradó vidéki lakosságot. És ez a környezetmegóvásnak drágább formája, mint az agrárium támogatása.

b) Az állam (illetve a község) egyik feladata: az adóból befolyt pénzekből a *köznapi élet infrastruktúrájának* (út, közbiztonság, egyéb szolgáltatások: oktatás, egészségügy, internet) *biztosítása*. Azaz a munkavállaló (adófizető) önjratermelésének segítése. Ha ez hiányzik, akkor nincs korszerű termelés, nincs kereslet a lokális áruk iránt.

c) Az állami támogatás *preferenciái az adóbevételek újraelosztásában*, a költségvetési különtámogatás szétosztásában mutatkoznak meg. E pénzekért folyik a harc a különböző érdekcsoportok között. Százötven éves harc ez. Az utóbbi fél évszázadban – úgy látszik – az agrárérdekek „győztek” Nyugat-Európában.

Ez vitákhoz vezet a hungarikum ügyében is. Mert miért csak az agrártermékek essenek a hungarikumok körébe? – teszik fel a kérdést. Miért nem akár ipari termékek is? Vagy a szellemi szféra egyes intézményei (tanszékek, hagyományosan Magyarországon erős kutatási témák)? Nemesak a bordeaux-i bor, az osztrák szarvasmarha előállítói vívják ott-hon harcukat a preferenciákért, hanem az agrárium ezernyi termelője is. Egymást ócsárlások szlogenjei alakultak ki. (Az urbánus lobbi érvei: „lokális világhírnév”, „nemzeti gatyamadzag”; az agrárlobbi ellenérvei: „kozmpolita érdekek”, „hontalan befektetők” stb.) Kétségtelen: üzemet lehet alapítani „zöld mezőben”, évek alatt, szakmunkás is – elvben – keríthető, de a talaj-, növény- és állatkultúrát csak ott (itt) helyben lehet megőrizni. Járhatunk Mexikóban előállított ruhákban, Németországban, Japánban gyártott autókban, sőt fogyaszthatunk külföldről behozott élelmiszert, de a domboldalainkat, vizeinket nem fogják sem a japánok, sem a németek gondozni... Mint ahogy az is kétségtelen, hogy az egészséget, a műveltséget is itt, lokálisan – mégpedig a vidéki lokalitásban is – karban kell tartani... És számtalan „mint ahogy...” sorakozik fel az állami preferenciákért versengő infrastrukturális ágazatok (áram, csatorna, víz, közlekedés, útépités stb.) részéről.

Döntés kérdése, hogy preferálja-e az állam a hungarikumokat, vagy sem, s hogy mit sorol ide, s mit nem. (Állami támogatás nélkül is lehet valami – természetesen – jó és versenyképes hungarikum.)

KÖRNYEZETGONDOS ÉS PIACORIENTÁLT POLGÁR NEVELÉSE

A szovjet rendszer leszoktatott bennünket mind a *piaci*, mind a *környezetgondos* szemléletről.

A parlagföld és a munkanélküliek gondja

Közbiztonság, utak, szolgáltatások

Az állami támogatás preferenciái

Urbánusok és vidékiek vitája

A nyugati fejlődés modellje a) *A piac* nem érte el az egyént, csak az állami megrendelés vagy az utasítás. A nyugat-európai agrárium munkásait a nagy kihívások közvetlenül érték: a kemizálással bekövetkezett termelésnövekedés, a korszerű szállítóeszközök megnyitotta agrárvilágpiac, amely a tengerentúli agrártermékek versenyét hozta. Az élelemtermelés korszerűsödött, végbement egy spontán birtokkoncentráció, az üzemszervezet spontán igazodott a termék kívánta kis-, közép- vagy nagygazdasághoz. Lehet, hogy mindez ugyanannyi embert kergetett az idegi vagy anyagi összeomlásba, mint a szovjet rendszer féloldalas, ideológiai indíttatású, adminisztratív eszközökkel végrehajtott agrárpolitikája. De: belevéste az agrárium dolgozóinak, vállalkozóinak, szak- és segéd munkásainak, értelmiségi menedzsmentjének a gondolkodásába: *a piac (a fogyasztó) igényeit kell követni*. És elfogadtatta velük: *piaci értéke van az egyedinek, a különösnek*. Így a lokálisan jellemző (ittthon hungarikumnak számító) növény- és állatfajoknak.

A szovjet utasításos rendszer

Mint ahogy a fogyasztót is igényességre nevelte a kapitalizmus. Míg a szovjet rendszerben örültünk, ha volt elég élelem, főként állati fehérje, addig a nyugati kapitalizmus fogyasztója – a Nyugat-Európában és Amerikában mindig jelentős közép- és felső rétegek – kereste a különlegest. És a piaci kereslet biztosabb eltartója a helyi specialitásoknak, mint a legszigorúbb állami előírás.

A piac elveinek megismerése

Nekünk most, 1990 után kell a *piaci szemlélethez szoktatni a termelőket*. (Az 1948 előtti piacgazdasághoz szokott agrárszemlélet sovány csatornákon élt tovább, de – ha korlátozottan is – életteret kaphatott az 1965 utáni agrárlobbi révén. Sajnos ezt a – nagyüzemben elhelyezkedett – csoportot az 1990 utáni „zöld bárói” őrségváltók jobbra kiűzték a szakmai közéletből.) Pontosabban: az embereknek – mindenekelőtt a vállalati menedzsmentnek, de az egyéni vállalkozóknak is – maguktól kell rájönniük, de ebben segítségükre kell lennünk: magyarázni, rávezetni őket. Meg kell győznünk az állami adminisztrációt: egyik oldalon szükséges a piacra ösztönző gazdasági szabályok kimunkálása, a másik oldalon a felvilágosítás, amely a politika és a tudomány közös feladata. Ez az akadémiai Nemzeti Stratégiai Kutatások értelme.

Szovjet rendszer: mennyiség kontra környezet-gondosság

b) A szovjet rendszer *mennyiségi szemlélete* szemben állt a napi *környezetére gondos-igényes polgári* szemlélettel. Az élelemtermelésben mutatkozó *krónikus hiány* miatt ugyanakkor a merev technokrata (ipar- és fegyverkezésközpontú) gazdaságpolitika nem is fejlesztette ki a környezetkímélés igényét a termelés folyamán. Nem ösztönzött a környezetgondos szemléletre a „*szocialista tulajdonviszony*” (az államosított ingatlan) sem. A „háztájijhoz”, a „magántulajdonrészhez” kötődtek környezetgondos érzések, de azon túlmenően alig. A szűk „magánvilág” és a tágabb kiterjedésű nemzeti és országos érdek között nem alakult ki

egészséges kötődés. A „szocialista hazafiság” ideológiáját igen kevesen érezték magukénak (még a rendszer aktív alakítói sem), és még kevesebben töltötték meg azt a szállásterület növény- és állatvilága, a természeti értékek iránt érzett valódi vonzalmukkal.

1990 után kellett (volna) tudomásul venni: a magunk mikrovilágának környezetgondos kezelése nélkül nem valósítható meg természet és ember harmóniája. A biodiverzitás kialakítása legalább annyira az *egyénen múlik*, mint a nagy állami programokon. A környezetgondosság – különösen az agráriumban –, összekapcsolható a piacelvűséggel. És a különleges állatok tartása – közöttük akár az őshonosok vagy akár a hazai ritkaságok nevelése –, összekapcsolva a turizmussal, vendéglátással és a családi üzemmel a megélhetés forrása is lehet. (Legyen szó lovakról, lovaglásról vagy különleges juhok, kecskék, kutyák neveléséről, pisztrángosról stb.) És a környezetgondosságba nagyon is beletartozik a helyi természeti világ ápolása akár a magánkertek dísz-, haszonfái vagy éppen néhány tőke szőlő vagy a Kárpát-medence kutyafajtáinak tartása révén. És e *környezetgondosság* lehet az alapja annak, hogy a polgár társadalmi szinten (közösségében, országosan) támogassa a kulturális diverzitásért kiálló adminisztrátorokat, kutatókat, mozgalmakat.

Mikrovilágunk

*

Az Akadémia hungarikum-agrárprogramja tehát nem több, mint az, hogy keressük, kiválogassuk a mi éghajlati, talaj- és vízadottságaink között élő vagy termesztető-tenyészhető növény- és állatfajtákat, keressük ezek helyét a világpiacon. Segítsük rávezetni erre a hazai közösséget, és ugyanakkor segítsük rávezetni önmagunkat a piac és természetgondosság harmóniájának alakítására. S ez nem kevés.

Környezetgondosság és piacelvűség

Megjelent: „Hungarikumok az élelemtermelésben, a környezetgazdálkodásban – és az életünkben.”

In: *Őshonos állataink és termékeik, a hungarikumok.*

(Összeáll.: Kovács Ferenc, Bodó Imre, Seregi János és Udovecz Gábor.)

Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. Bp., 2003. 9–17. old.